Ref KB
OCC

Svenska regler för internationell omfördelning av olja vid en oljekris

SOU 1993:15

Betänkande av Oljekrisnämndsutredningen

45

Statens offentliga utredningar
1993:15
Näringsdepartementet

Svenska regler för internationell omfördelning av olja vid en oljekris

Betänkande av Oljekrisnämndsutredningen
Stockholm 1993

SOU och Ds kan köpas från Allmänna Förlaget som ingår i C E Fritzes AB. Allmänna Förlaget ombesörjer också, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor, remissutsändningar av SOU och Ds.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1993

ISBN 91-38-13293-1
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Näringsdepartementet

Genom beslut den 8 juli 1992 bemyndigade regeringen chefen för Näringsdepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av de regler som styr Oljekrisnämndens arbetsformer, organisatoriska beredskap och bedömningar i ersättningsfrågor. Statsrådet bemyndigades vidare att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Med stöd av bemyndigandet tillkallades samma dag som utredare f.d. generaldirektören Axel Wallén och som sekreterare hovrättsassessorn Per Sundberg.

Jag får härmed överlämna betänkandet (SOU 1993:15) Svenska regler för internationell omfördelning av olja vid en oljekris.

Stockholm i februari 1993

Axel Wallén

/Per Sundberg

Innehållsförteckning **Sid**

Sammanfattning

Sverige är anslutet till avtalet om ett internationellt energiprogram (International Energy Program, IEP). Enligt avtalet kan Sverige i en försörjningskris på oljeområdet bli skyldigt att ställa råolja eller oljeprodukter till något annat anslutet lands förfogande. Sverige deltar också i arbetet inom det internationella energiorganet (International Energy Agency, IEA) som har till uppgift att genomföra programmet).

Om Sverige skall fullgöra tilldelningsskyldighet enligt IEP-avtalet får regeringen, eller en av regeringen utsedd myndighet, enligt oljekrislagen (1975:197) besluta att ägare eller innehavare av olja eller oljeprodukter skall avstå förnödenheten till staten eller till någon annan. Ersättning för egendom som tas i anspråk enligt oljekrislagen bestäms av en särskild myndighet, Oljekrisnämnden. Utredningens uppdrag har varit att se över de ersättningsregler som skall tillämpas och formerna för Oljekrisnämndens arbete samt dess organisatoriska beredskap. Oljekrisnämnden skall enligt nuvarande regler bestämma ersättning för olja som tagits i anspråk tvångsmässigt så att den motsvarar kostnaden för att återanskaffa oljan vid beslagstidpunkten. Detta kan förefalla naturligt med hänsyn till att det är vid denna tidpunkt som äganderätten till oljan övergår tilll staten men innebär förlustrisk för importören, om nämndens beslut meddelas med någon mer påtaglig tidsförskjutning i förhållande till beslaget. För att råda bot härpå diskuterar utredningen möjligheten att låta samma myndighet som verkställer beslaget också bestämma ersättningen men konstaterar att den speciella omgång som under alla förhållanden ligger i överförandet av äganderätt till staten, om än för en kort tid, rymmer förlustrisker och andra problem, som kan undvikas med ett annat tillvägagångssätt vid tvångsmässigt ingripande. Efter en modell som används i vissa andra länder föreslår utredningen att den nuvarande ordningen med tvångsmässigt ianspråktagande av olja för statens räkning ersätts med regler som ger regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer möjlighet att i en oljekris beordra en oljeimportör att sälja en oljelast i ett land som har rätt till tilldelning av olja. Med detta system blir ersättningsreglerna i oljekrislagen överflödiga och de föreslås därför upphävda. I följd härav kan också Oljekrisnämnden avskaffas. Det föreslås vidare att de uppgifter som nämnden har enligt ransonerings- respektive förfogandelagen övertas av värderingsnämnderna.

1 Den särskilde utredarens direktiv

Genom beslut den 8 juli 1992 bemyndigade regeringen chefen för Näringsdepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av de regler som styr Oljekrisnämndens arbetsformer, organisatoriska beredskap och bedömningar i ersättningsfrågor. Syftet med översynen var dels att belysa ändamålsenligheten av de gällande reglerna, dels att föreslå klarläggande regler i den mån det ansågs erforderligt och dels att överväga vilken beredskap inför en eventuell oljekris som nämnden borde ha. Direktiven återges i sin helhet i bilagan till detta betänkande.

2 Upprättade lagförslag

Förslag till
Lag om ändring i oljekrislagen (1975:197)

Härigenom föreskrivs i fråga om oljekrislagen (1975:197)[1]
dels att 3, 5 och 19 §§ skall ha följande lydelse,
dels att 7-13 och 21 §§ skall upphöra att gälla.

3 §

Skall Sverige fullgöra tillningsskyldighet enligt artiklarna 13-15 och 17 i det avtal som anges i 1 §, får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer besluta att ägare eller innehavare av råolja eller oljeprodukter skall avstå förnödenheten till *staten eller* annan. Sådant beslut får också innebära att ägare eller innehavare av förnödenhet som har sagts nu eller av fastighet, anläggning, transportmedel eller annan egendom ålägges att utöva den verksamhet som har samband med produktion, iståndsättande eller användning av egendomen inom ramen för hans vanliga verksamhet eller med transport av egendomen.

Skall Sverige fullgöra tilldelningsskyldighet enligt artiklarna 13-15 och 17 i det avtal som anges i 1 §, får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer besluta att ägare eller innehavare av råolja eller oljeprodukter skall överlåta förnödenheten till annan. *I beslutet får föreskrifter lämnas om pris och andra villkor för överlåtelsen. Beslutet får förenas med vite*

5 §

Ägare eller innehavare av egendom som avses med beslut enligt *3 eller* 4 § är skyldig att upplägga, förvara och vårda egendomen *samt att avlämna den på tid och plats som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.*

Ägare eller innehavare av egendom som avses med beslut enligt 4 § är skyldig att upplägga, förvara och vårda egendomen.

---

[1] Lagen omtryckt 1978:269.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	7 §
I fråga om ersättning för egendom som tages i anspråk enligt denna lag äger 19-21 §§ och 22 § första stycket ransoneringslagen (1978:268) samt 17 § andra stycket, 36 § och 41-44 §§ förfogandelagen (1978:262) motsvarande tillämpning.	
	8 §
Ersättning bestäms av en nämnd, oljekrisnämnden, som består av ordförande och fyra andra ledamöter. Ordföranden och ytterligare en ledamot skall vara eller ha varit ordinarie domare.	
För varje ledamot finns en eller flera ersättare. Bestämmelserna i övrigt om ledamot gäller även ersättare.	
Mot nämndens beslut enligt denna lag får talan ej föras..	
	9 §
Ledamöterna i oljekrisnämnden utses för viss tid av regeringen.	
	10 §
Ledamot skall vara svensk medborgare. Den som är underårig eller i konkurstillstånd eller som har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken får ej utöva befattning som ledamot.	
Innan ledamot börjar tjänstgöra i oljekrisnämnden, skall han ha avlagt domared.	

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	11 §
Bestämmelserna i 4 kap. rättegångsbalken om jäv mot domare skall tillämpas på ledamot i oljekrisnämnden.	
	12 §
Oljekrisnämnden är beslutför när ordföranden och minst tre andra ledamöter är närvarande.	
I fråga om omröstning i nämnden skall 16 kap. rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.	
	13 §
Uppkommer fråga om skyldighet för staten att utge ersättning, bevakas statens rätt inför nämnden av ombud som regeringen utser.	
	19 §
Till böter eller fängelse i högst sex månader dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet, som ej är ringa,	Till böter eller fängelse i högst sex månader dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet, som ej är ringa,
1. underlåter att efterkomma beslut enligt *3 eller 4* §, om ej gärningen är belagd med straff i brottsbalken,	1. underlåter att efterkomma beslut enligt 4 §, om ej gärningen är belagd med straff i brottsbalken,
2. underlåter att fullgöra skyldighet som åligger honom enligt 5 §,	2. underlåter att fullgöra skyldighet som åligger honom enligt 5 §,
3. underlåter att följa föreskrift som har meddelats enligt 14 §,	3. underlåter att följa föreskrift som har meddelats enligt 14 §,
4. lämnar osann uppgift vid fullgörande av uppgiftsskyldighet, om åtgärden innebär fara i bevishänseende.	4. lämnar osann uppgift vid fullgörande av uppgiftsskyldighet, om åtgärden innebär fara i bevishänseende.

Företagare ansvarar för gärning som begås i hans rörelse, om han haft eller bort ha vetskap om gärningen.

21 §

Vägrar eller försummar någon att på föreskrivet sätt eller i rätt tid tillhandahålla egendom, som omfattas av beslut enligt 3-5 §§, får polismyndighet lämna det biträde som behövs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Förslag till
Lag om ändring i ransoneringslagen (1978:268)

härigenom föreskrivs att 23 och 24 §§ ransoneringslagen (1978:268) skall ha följande lydelse.

23 §

Ersättning enligt 18-21 §§ bestämmes av oljekrisnämnden såvitt avser inlösen av eller förfogande eller dispositionsförbud beträffande råolja och oljeprodukter som omfattas av oljekrislagen (1975:197). Bestämmelser om nämnden finns i samma lag.

I annat fall än som avses i första stycket bestämmes ersättning enligt 18 § av lokal värderingsnämnd och ersättning enligt 19-21 §§ av riksvärderingsnämnden. Bestämmelser om dessa nämnder finns i förfogandelagen (1978:262).

I fråga om bevakning av statens rätt inför nämnderna gäller vad som *föreskrives i 13 § oljekrislagen och* 28 § förfogandelagen.

Ersättning enligt 18 § bestäms av en lokal värderingsnämnd och ersättning enligt 19-21 §§ av Riksvärderingsnämnden. Bestämmelser om dessa nämnder finns i förfogandelagen (1978:262).

I fråga om bevakning av statens rätt inför nämnderna gäller vad som föreskrivs i 28 § förfogandelagen.

24 §

Talan mot beslut av lokal värderingsnämnd föres hos riksvärderingsnämnden.

Mot beslut av riksvärderingsnämnden eller av oljekrisnämnden får talan ej föras.

Beslut som har fattats av en lokal värderingsnämnd får överklagas hos Riksvärderingsnämnden.

Riksvärderingsnämndens beslut får inte överklagas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

3 Avtalet om ett internationellt energiprogram (IEP)

3.1 Bakgrunden till avtalet

I september 1974 antogs inom Organisationen för Ekonomiskt Samarbete och Utveckling (OECD) ett internationellt energiprogram, International Energy Program (IEP). Bakgrunden till programmet var bl.a. de fyra oljekriser som hade drabbat konsumentländerna under de närmast föregående decennierna till följd av störningar i oljeleveranserna från Mellersta Östern. Redan efter Suezkrisen 1956-57 drogs inom Organisationen för Europeiskt Ekonomiskt samarbete (OEEC) den slutsatsen att man dels behövde en bättre oljeberedskap genom utökad beredskapslagring, dels borde fastställa rättvisa regler för fördelning av olja i händelse av liknande kriser. 1958 beslöt OEEC därför att rekommendera medlemsländerna att upprätta beredskapslager motsvarande 60 dagars förbrukning. Först 1971 antog OEEC:s efterföljare OECD dock en rekommendation om ett mera utarbetat system för fördelning av olja mellan medlemsländerna i krissituationer. Trots den allvarliga oljekris som inträffade efter oktoberkriget i Mellersta Östern 1973 fattades emellertid aldrig något beslut om att utlösa detta fördelningssystem.

Vid en konferens mellan utrikesministrarna från Canada, Förenta staterna, Japan, Norge och EG-länderna som ägde rum i Washington i februari 1974 konstaterades att det förelåg behov av ett väsentligt ökat internationellt samarbete, av ett aktionsprogram som omfattar bl.a. energihushållning och av ett system för fördelning av olja i krissituationer. Vid konferensen upprättades en samordningsgrupp för energifrågor, Energy Coordinating Group (ECG), med uppgift att utarbeta ett internationellt energiprogram. Resultatet av arbetet redovisades i september 1974 i form av IEP-avtalet. Detta behandlar åtgärder vid krissituationer, information om oljemarknaden, långsiktigt samarbete samt förhållandet till producentländer och andra konsumentländer. OECD:s råd beslutade i november 1974 att upprätta ett internationellt energiorgan, International Energy Agency, IEA, med uppgift att genomföra programmet. Medlemmar i IEA blev de sexton länder som anslöt sig till IEP-avtalet. Sverige anslöt sig till avtalet och gjorde därvid förbehåll för bibehållen neutralitet. IEA har numera 23 medlemsländer. De senast anslutna länderna är Finland och Frankrike. EG har också en egen representation i IEA och tillämpar IEP-avtalet inom gemenskapen. Inom EG finns dessutom vissa kompletterande regler om beredskapslagring av olja.

En utförligare redogörelse för IEP-avtalets bakgrund och dess innehåll m.m. finns i prop. 1975:42 om Sveriges anslutning till IEP-avtalet. I en bilaga till propositionen återfinns också avtalet i dess helhet.

3.2 IEP-avtalet i korthet

IEP-avtalet syftar till att främja en säker oljeförsörjning på rimliga och rättvisa villkor liksom ett samarbete i förhållande till oljeproducent- och oljekonsumentländer. Det framhålls att länderna önskar spela en mer aktiv roll i förhållande till oljeindustrin och att man är besluten att vidta åtgärder för att möta oljeförsörjningskriser. Dessutom uttalas en beslutsamhet att minska beroendet av importerad olja genom långsiktigt energisamarbete, såsom påskyndad utveckling av alternativa energikällor samt forskning och utveckling. Avtalet innebär anslutning till ett fördelningssystem som har fyra delar; försörjningsberedskap, konsumtionsbegränsningar, oljefördelning på internationell nivå och oljefördelning på nationell nivå. Innebörden av fördelningssystemet är i korthet följande.

Försörjningsberedskap

Varje medlemsstat i IEA skall ha s.k. fredskrislager som täcker minst 90 dagars nettoimport av olja.

Konsumtionsbegränsningar

Deltagarländerna skall upprätthålla effektiva program för konsumtionsbegränsningar. Man skall kunna minska oljekonsumtionen med sju procent om tillförseln skärs ned med minst sju procent och med tio procent om tillförseln skärs ned med minst tolv procent räknat mot konsumtionen under en viss basperiod.

Oljefördelning på internationell nivå

Reglerna härom innebär en internationell omfördelning. Syftet är att underlätta en likvärdig fördelning mellan medlemmarna av tillgänglig olja under en oljekris. Olja skall därvid omdirigeras från IEA-länder som drabbats mindre än genomsnittet inom IEA till länder som drabbats hårdare.

Oljefördelning på nationell nivå

Inom varje medlemsland skall av IEA tilldelad råolja och oljeprodukter fördelas rättvist mellan de i landet verksamma oljebolagen så att de

marknadsandelar som gällde före krisen inte ändras i nämnvärd omfattning.

Beredskapsorganisationen i varje medlemsland kallas NESO (National Emergency Sharing Organisation). NESO i Sverige är Närings- och teknikutvecklingsverket, NUTEK. Inom NUTEK handläggs frågorna av enheten för strategisk energiförsörjning (tidigare Statens energiverks beredskapsbyrå), förstärkt med expertis från Svenska petroleuminstitutet.

I internationellt samarbete har vid skilda tillfällen genomförts oljefördelningstester. Dessa innebär att deltagarna övar tillämpningen av de regler för oljefördelning under kriser som finns angivna i IEP-avtalet. Berörda av sådana tester är medlemsländerna i IEA, organisationens sekretariat samt den internationella och nationella oljehandeln. Senast ett sådant test genomfördes var i november 1992. I detta spelades upp en försörjningskris som drabbade deltagarländerna olika hårt. I testet hade vissa länder, däribland Sverige, en skyldighet att avstå olja till andra länder som hade drabbats av ett större bortfall av olja och därför hade en tilldelningsrätt. I testet övades enbart omfördelning genom frivilliga åtgärder.

3.3 Omfördelning av olja

Som nämnts innehåller IEP-avtalet bl.a. regler om oljefördelning på nationell och på internationell nivå. Det är endast vad gäller omfördelning på internationell nivå som det kan bli aktuellt för Oljekrisnämnden att bestämma ersättning. Frågorna om omfördelning på internationell nivå regleras i kapitel III och IV i IEP-avtalet.

När de deltagande länderna eller något av dem drabbas av en nedgång i oljeförsörjningen skall beredskapsåtgärderna enligt IEP-avtalet gå i verkställighet. Dessa består i obligatorisk konsumtionsbegränsning och en tilldelningsskyldighet beträffande olja (art. 12).

Om oljeförsörjningen går ned med minst sju procent av den genomsnittliga dagliga förbrukningen skall konsumtionsbegränsande åtgärder genomföras och tilldelning av tillgänglig olja ske (art. 13).

Enligt art. 6 skall varje land vidta de åtgärder som krävs för att tilldelning av olja skall kunna genomföras i enlighet med avtalet. Reglerna om omfördelning av olja träder i tillämpning när gruppen (d.v.s. medlemsländerna) drabbas av en viss avtappning i oljeförsörjningen jämfört med förbrukningen under en viss basperiod. Varje land skall ha en rätt till försörjning av olja (supply right) som motsvarar landets tillåtliga förbrukning minskad med en på visst sätt beräknad avtappning av

beredskapsreserverna. När försörjningsrätten överstiger den mängd olja som står till landets förfogande har landet enligt artikel 7 en rätt till tilldelning av olja (allocation right). Om å andra sidan den tillgängliga oljan överstiger landets försörjningsrätt har landet en skyldighet att avstå olja (allocation obligation). Överskottet skall omfördelas till andra deltagande länder. De deltagande länderna får uppfylla sin tilldelningsskyldighet genom de åtgärder som de själva väljer (art. 8). IEP-avtalet avser också att tillförsäkra alla länder som deltar en rättvis behandling och att basera priset för tilldelad olja på de prisvillkor som gäller för jämförbara kommersiella transaktioner (artikel 10).

Inom IEA finns en ständig grupp för beredskapsfrågor. Gruppen skall bl.a. fortlöpande pröva effektiviteten av de åtgärder som har vidtagits av deltagarländerna för att uppfylla deras åtaganden att begränsa oljekonsumtionen, att hålla obligatoriska beredskapsreserver och att kunna tilldela olja i ett krisläge. I det fall att en oljekris inträffar träder ett krisrapporteringssystem i funktion. Detta innehåller två delar, Questionnarie A och Questionnarie B. Questionnarie A består av månatliga rapporter från de största internationella oljebolagen, vilka har anslutit sig till IEA-systemet (s.k. reporting companies - till skillnad från non-reporting companies) rörande dess oljelaster. Rapporterna avser de två senast förflutna månaderna, innevarande månad och de två kommande månaderna. Questionnaire B avser motsvarande rapporter från respektive medlemsland. Rapporterna jämförs och om de inte överensstämmer inkräver IEA förklaringar från de berörda uppgiftslämnarna. Med ledning av rapporterna upprättar den ständiga gruppen för beredskapsfrågor listor över respektive lands försörjning av olja jämfört med dess tillåtna förbukning. För respektive land anges en siffra avseende skyldigheten att avstå olja (allocation obligation) eller rätten att erhålla olja (allocation right). För genomförande av tilldelningsskyldigheten har olika system byggts upp inom IEA-sekretariatet. I första hand skall tilldelningen genomföras genom frivilliga åtgärder (s.k. type 1 och type 2 measures) men om dessa inte lyckas kan som en yttersta åtgärd också tvångsmässig omfördelning bli aktuell (type 3 measures). De tre typerna av åtgärder, som kan genomföras var för sig eller samtidigt, är närmare beskrivna i den av IEA upprättade Emergency Management Manual, EMM,

Type 1 measures avser frivillig omfördelning av olja inom ett oljebolag eller en koncern. Sådana väntas främst komma till användning i inledningen av en oljekris. Som nämnts tidigare finns bland oljebolagen både s.k. "reporting companies" och s.k. "non-reporting companies". Reporting companies är alltså de största internationella oljebolagen och de har själva etablerat kontakt med IEA-sekretariatet och kommunicerar direkt med detta utan att gå via NESO. Vissa informella kontakter förekommer dock mellan sådana bolag och NESO. Non-reporting com-

panies utgörs främst av mindre, nationella oljebolag. Dessa utnyttjar NESO som förmedlande länk i förhållande till IEA-sekretariatet. I type 1 measures förväntas reporting och non-reporting companies frivilligt och utan någon anmodan från IEA-sekretariatet arrangera sitt eget försörjningssystem. I denna verksamhet avses bolagen beakta de deltagande ländernas tilldelningsrätt respektive tilldelningsskyldighet enligt den information som lämnas av IEA-sekretariatet och respektive lands NESO.

IEA-sekretariatet övervakar genom den ständiga gruppen för beredskapsfrågor och den s.k allocation coordinator, som under gruppen har det direkta ansvaret för genomförandet av fördelningssystemet, resultatet av de genomförda åtgärderna. Om det bedöms nödvändigt kan type 2 measures bli aktuella. Dessa innebär också frivilliga åtgärder men avser omfördelning mellan fristående bolag eller koncerner. De innebär också ett mer formaliserat system än type 1 measures. I detta system kan den ständiga gruppen för beredskapsfrågor besluta att en viss oljelast skall destineras till ett visst land. Gruppen kan också erbjuda en last till något av flera länder. Dessutom kan ett oljebolag själv bestämma att ett land som drabbas av en minskning i oljetillförseln skall erbjudas en oljelast och tar då kontakt med ett oljebolag i det landet. Detta innebär alltså ett erbjudande om en oljelast till ett annat land utan att oljan bjuds ut på marknaden vilket kallas "closed loop offer". I det fall oljebolaget går ut på marknaden och erbjuder oljelasten bland de länder som har en rätt till tilldelning kallas detta "open offer". I båda fallen skall dock en affär godkännas av sekretariatets allocation coordinator innan den får genomföras. I de flesta fall kan denne väntas godkänna ett avtal men det kan också inträffa situationer när avtalet inte godkänns. Så kan t.ex. ske när den bedömningen görs att den typ av olja som avtalet avser passar ett annat lands tilldelningsrätt bättre.

Om type 1 och type 2 measures inte leder till avsett resultat kan type 3 measures (d.v.s tvångsmässig omfördelning) bli aktuella. Man räknar dock med att detta undantagsvis skall bli fallet eftersom man avser att lägga ned avsevärda ansträngningar för att få till stånd en frivillig omfördelning. Det finns också inom oljebolagen ett starkt motstånd mot påtvingade åtgärder. Om type 3 measures trots blir aktuella har de deltagande länderna frihet att vidta de åtgärder som de anser nödvändiga för att få en omfördelning till stånd. Det förutsätts att sådana åtgärder kan innebära direkta instruktioner från NESO till oljebolagen. Tvångsmässig omfördelning enligt type 3 measures kan alltså genomföras på flera sätt, se avsnitt 3.4 och 3.5.

När IEA-sekretariatet har beslutat om tilldelningsskyldighet meddelas detta till respektive regering och till det aktuella landets NESO (i Sve-

rige NUTEK). Oljebolagen har egen personal i Paris och får därigenom kännedom om sekretariatets beslut.

IEA utgår från att också frågan om det pris som den mottagande parten skall betala vid en frivillig omfördelning skall lösas genom frivilliga överenskommelser. Något system med högstpris eller stoppris tillämpas inte. Parterna förhandlar själva om priset för oljan och om andra leveransvillkor och förutsätts själva kunna träffa en uppgörelse. Om de inte kan enas om ett pris blir någon tilldelning inte av. Erbjudandena om oljelaster förmedlas av respektive lands NESO till IEA-sekretariatet där de ställs mot varandra enligt ett särskilt uppbyggt system. Målsättningen är att jämföra och kombinera buden och på så sätt komma till en överenskommelse i varje särskilt fall. Vad gäller frågor om priset för en oljelast överlämnas dessa dock helt till parterna. Respektive land får sedan en lista över accepterade bud, laster, fartyg m.m. Avsikten är att finna logistiskt ändamålsenliga lösningar.

För det fall att tvister uppstår mellan parterna i anledning av de sålunda träffade överenskommelserna finns det möjlighet att lösa dessa genom skiljedomsförfaranden inom det s.k. Dispute Settlement Center som har byggts upp inom IEA.

Utgångspunkten är alltså att stora ansträngningar skall göras för att nå en frivillig lösning. Endast i sista hand skall en tvångsmässig omfördelning enligt artikel 6 i IEP-avtalet göras. Det är endast när en tvångsmässig omfördelning har gjorts som det kan bli aktuellt för Oljekrisnämnden att fastställa ersättning för den ianspråktagna oljan. En tvångsmässig omfördelning torde främst kunna bli aktuell i det fall att oljebolagen inte vill avstå olja därför att vinsterna vid en försäljning där bolagen själva avgör med vem de skall träffa avtal kan väntas bli mycket högre.

Att ta ianspråk olja tvångsmässigt för omfördelning blir i praktiken bara möjligt med olja som har kommit innanför ett lands gränser. Priset på oljan blir högre ju längre in i landet oljan har kommit. Efter hand tillkommer nämligen kostnader för lotsning och hamnavgifter m.m.

Som nämnts hör enligt artikel 10 i IEP-avtalet också till programmets mål att tillförsäkra alla deltagande länder en rättvis behandling och att basera priset för tilldelad olja på de prisvillkor som gäller för jämförbara kommersiella transaktioner. Vad som avses med uttrycket "jämförbara kommersiella transaktioner" beskrivs i punkt 5 i IEA:s Emergency Management Manual (EMM). Av denna följer bl.a. att staterna med beaktande av artikel 10 i avtalet är fria att tillämpa de principer för bestämmandet av priset som de själva väljer, att begreppet "jämför-

bara ekonomiska transaktioner" inte utesluter några typer av transaktioner på marknaden och att en oljekris så långt det är möjligt inte skall föranleda en höjning av priset på råolja eller petroleumprodukter. Enligt bestämmelsen är innebörden av det sistnämnda att krisen inte skall tillåtas föranleda några onormala vinster eller förluster samt att samma priser skall tas ut av medlemmar och av icke-medlemmar när transaktioner görs enligt IEA:s fördelningssystem (principen om icke-diskriminering).

Vad gäller de ökade kostnader som kan uppstå för ett oljebolag i samband med omfördelning av olja innehåller EMM också vissa regler. I fråga om eventuella ökade driftskostnader för oljebolagen, såsom kostnader för att förvärva eller transportera olja, innehåller IEP-avtalet inga regler om ersättning för sådana och IEA har inga möjligheter att utge någon ersättning. Bolagen är istället hänvisade att rikta sådana anspråk mot myndigheterna i respektive land enligt de eventuella regler om ersättning som kan finnas i den nationella lagstiftningen (punkt 6 i EMM). Beträffande "extraordinära kostnader", d.v.s. kostnader och utgifter utöver dem som är förknippade med vad som kan anses som normala kommersiella aktiviteter kan ett oljebolag inte påräkna någon ersättning från IEA. Också beträffande sådana anspråk hänvisas bolagen till regeringen i sitt hemland för eventuell ersättning.

3.4 Svenska regler om tvångsmässig omfördelning av olja

Enligt IEP-avtalet kan Sverige sålunda i ett visst krisläge bli skyldigt att ställa råolja eller oljeprodukter till förfogande för omfördelning till ett annat land som drabbats hårdare. Det svenska regelsystemet har anpassats för att skyldigheterna i detta avseende skall kunna uppfyllas. Någon sådan skyldighet har dock ännu inte uppstått för Sverige.

Enligt 3 § oljekrislagen (1975:197, ändrad 1978:268) gäller således att - om Sverige skall fullgöra tilldelningsskyldighet enligt IEP-avtalet - regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får besluta att ägare eller innehavare av råolja eller oljeprodukter skall avstå förnödenheten till staten eller annan. Ett sådant beslut får också innebära att ägare eller innehavare av olja eller av egendom som används vid produktion m.m. av olja samt andra som hanterar olja åläggs att utöva den verksamhet som har samband med produktion, iståndsättande eller användning av egendomen. Något bemyndigande enligt 3 § oljekrislagen har ännu inte lämnats men sannolikt kommer NUTEK att få detta i händelse av en oljekris.

3.5 Andra system för tvångsmässig omfördelning av olja

Ett ianspråktagande av privata oljelaster som den svenska oljekrislagen synes förutsätta är inte den enda möjligheten att genomföra en tvångsmässig omfördelning av olja. En stat kan också tänkas ålägga ett oljebolag att sälja olja till en mottagare i ett annat land. I åläggandet kan då anges det pris till vilket försäljning skall ske eller till vem oljan skall säljas.

I Tyskland finns det särskilda regler i energiförsörjningslagstiftningen enligt vilka NESO om en frivillig omfördelning inte kommer till stånd kan beordra en tysk importör av olja att avstå denna genom att träffa en överenskommelse med en köpare i ett annat land. Om någon sådan överenskommelse inte blir av kan NESO som en sista utväg också föreskriva vilka villkor som skall gälla för den beordrade försäljningen. I fråga om priset tillämpas då artikel 10 i IEP-avtalet. Någon anledning att räkna med ett lägre pris för oljan till följd av att försäljningen sker tvångsmässigt har man inte ansett föreligga. Den omständigheten att den tyske importören får vänta på sin betalning samtidigt som oljepriset kan sjunka under mellantiden har inte heller ansetts medföra något problem eftersom man utgår från att han kan göra ett ersättningsköp till det marknadspris som gäller när den tvångsmässiga försäljningen är genomförd. I energiförsörjningslagstiftningen finns en bestämmelse enligt vilken en enskild part som drabbas av förluster till följd av ett myndighetsbeslut som fattats enligt denna lagstiftning kan erhålla ersättning av staten för förlusten. Om han inte nöjer sig med vad staten erbjuder kan han väcka talan vid domstol om ersättningen. Om en tvångsförsäljning där NESO har föreskrivit villkoren för avtalet visar sig leda till klart konstaterbara förluster för säljaren skulle denne således kunna kräva ersättning av staten. Från det tyska industridepartementet har det emellertid framhållits att rätten till ersättning i detta sammanhang får anses vara av mer teoretisk karaktär eftersom det är svårt att tänka sig att någon förlust överhuvudtaget uppstår. Inte ens i en situation där NESO föreskriver vilket pris som skall gälla vid en tvångsförsäljning anser man att det föreligger någon risk för förluster. Detta pris skall nämligen följa rådande marknadspris.

I Förenta staterna finns också lagregler som möjliggör för NESO att besluta om tvångsförsäljning av olja. Dessa regler förutsätts dock, liksom i Tyskland, tillämpas endast i rena undantagsfall. I första hand räknar man med att åtgärderna med frivillig omfördelning skall ge effekt. Dessutom har Förenta staterna byggt upp en stor strategisk reserv av olja vilket man räknar med att åtminstone inledningsvis skall medföra att omfördelningsåtgärder blir överflödiga. För det fall att ett beslut om tvångsförsäljning trots allt blir aktuellt förutsätts att parterna själva kommer överens om priset för oljan med utgångspunkt i gällande

marknadspris och staten tar ingen befattning alls med denna fråga. Det förutsätts inte att några förluster kan komma att uppstå och ersättningsregler saknas helt.

I de flesta andra länder saknas regler om rätt till ersättning för den som tvingas avstå från olja till uppfyllande av ett lands åtaganden enligt IEP-avtalet. Enligt den brittiska lagstiftningen har den ansvariga ministern långtgående befogenheter att vid en oljekris ta kontroll över oljehandeln. I det undantagsfall att en tvångsmässig fördelning blir aktuell kan dessa befogenheter utnyttjas för att dirigera olja till ett land med tilldelningsrätt. Eftersom staten anses ha tagit kontroll över oljehandeln har det inte ansetts nödvändigt att införa några ersättningsregler.

4 Oljekrisnämnden

4.1 Bakgrunden till inrättandet av nämnden

I samband med oljekrislagens ikraftträdande inrättades Oljekrisnämnden. Oljekrisnämndens uppgift är att bestämma ersättningen för den olja som tas i anspråk. Regler om Oljekrisnämnden finns i oljekrislagen (1975:197, ändrad 1978:268), oljekrisförordningen (1975:198), ransoneringslagen (1978:268) och i förordningen (1978:600) med instruktion för Oljekrisnämnden.

Vad gäller de överväganden som föregick inrättandet av nämnden ger förarbetena till oljekrislagen inte mycket ledning. De inskränker sig till att ange att den egendom som det kan vara fråga om i detta sammanhang är av speciellt slag och frågan om bestämmande av ersättning därför kan antas komma att kräva särskild sakkunskap rörande t.ex. förhållandena på den internationella oljemarknaden. Det ansågs därför påkallat att inrätta en särskild nämnd för prövning av dessa frågor (prop. 1975:42 s. 23).

4.2 Gällande regler om fastställande av ersättning

Det förutsätts alltså att ersättning skall utgå för de förnödenheter som tas i anspråk genom beslut av NESO. I 7-13 §§ oljekrislagen regleras ett ersättningsförfarande. Vad gäller förutsättningarna för bestämmande av ersättning anges i 7 § att för egendom som tas i anspråk enligt oljekrislagen skall 19-21 §§ och 22 § första stycket ransoneringslagen (1978:268) samt 17 § andra stycket, 36 § och 41-44 §§ förfogandelagen (1978:262) ha motsvarande tillämpning.

19 § ransoneringslagen avser avstående av förnödenhet som ägs av en näringsidkare. Då utgår skälig ersättning för nödvändiga kostnader vid tillverkning eller återanskaffning eller, om förnödenheten avstås av återförsäljare, vid återanskaffning och återförsäljning av sådan förnödenhet. I förarbetena till paragrafen (prop. 1977/78:75 s 80ff) anges att ersättningen skall beräknas på samma sätt som enligt 29 § förfogandelagen. I specialmotiveringen till den sistnämnda bestämmelsen anfördes följande (prop. 1977/78:72 s. 99f).

"Paragrafen innebär att ersättning för egendom som avstås utgår med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid framställning eller återanskaffning av sådan egendom. En måttstock vid bedömningen av ersättningsfrågan bör i princip vara vilka kostnader som

företag som har nått en rimlig grad av rationalisering. I kostnaderna vid framställning av egendom ingår utgifter för råvaror, ersättning åt anställda för deras arbetsinsats, avskrivning på byggnader och inventarier, allmänna förvaltningskostnader och andra omkostnader. I "nödvändiga kostnader" ingår också ersättning för företagarens egen arbetsinsats samt förräntning av det av företagaren investerade kapitalet. Vad som i dagligt tal benämns företagarvinst eller handelsvinst ersätts däremot inte särskilt utan förs under förräntningsposten, som inbegriper ersättning bl.a. för den risk företagaren står. Härjämte betonas att, eftersom utgående ersättningar omfattar endast nödvändiga kostnader, gottgörelse inte utgår för indirekta skador eller förluster. Skulle t.ex. en förfogandeåtgärd medföra att en fabriksägare måste inskränka driften, kan han inte i denna ordning erhålla vederlag för den förlust som därigenom kan tillfogas honom. Till indirekta kostnader är också att hänföra utgifter som beror på att ingångna avtal inte kan uppfyllas.

De nödvändiga kostnaderna bör beräknas med ledning av återanskaffningsvärdeprincipen. En varas återanskaffningsvärde motsvarar - under hänsynstagande till slitage och dyligt - nyanskaffningsvärdet eller med andra ord vad det skulle kosta den, mot vilken en förfogandeåtgärd är riktad, att anskaffa samma slags vara inom rimlig tid. Principen måste dock, i de fall då varan inte kan återanskaffas, tillämpas med en viss försiktighet. Skulle det sålunda med hänsyn till den allmänna prisutvecklingen framstå som obilligt att använda återanskaffningsvärdet vid den tidpunkt, när varan senast har återanskaffats, bör ersättningen bestämmas till vad som prövas skäligt.

Förfogandelagen är avsedd att tillämpas under speciella förhållanden. Det kan då förutsättas att statsmakterna ingriper i samhällslivet i en helt annan utsträckning än under normala förhållanden. Bl.a. får man räkna med prisregleringar för att förhindra obillig prisbildning till följd av av knapphet på varor. Inte minst kommer regleringarna att gälla egendom som omfattas av tvångsmässiga förfoganden. Den samordning som sålunda sker mellan prissättningen enligt förfogandelagen och prissättningen enligt prisregleringslagstiftningen innebär att den ersättning som utgår enligt förfogandelagen sammanfaller med det pris som kunde ha erhållits vid en frivillig försäljning. Med den utgångspunkten kan man säga att ersättningsreglerna innebär att full ersättning utgår vid förfoganden enligt lagen."

I 20-21 §§ ransoneringslagen regleras speciella situationer. 22 § reglerar den tidpunkt som skall läggas till grund för värdering samt jämkning. I paragrafen anges att ersättning bestäms med hänsyn till omständigheterna vid den tid då förnödenheten avstås. Är förnödenheten i

färdigt skick vid den tidpunkt då beslutet om inlösen eller förfogande meddelas bestäms ersättningen med hänsyn till omständigheterna vid den tidpunkten. En fastställd ersättning får jämkas efter vad som är skäligt om ändrade förhållanden påkallar det. Motsvarande regler finns i 35 § förfogandelagen.

Den tidigare gällande allmänna förfogandelagen innehöll utförliga regler om den tidpunkt som skulle vara avgörande för ersättningen. Vad gäller förnödenhet som redan föreligger i så berett skick som behövs för att den skall kunna användas för avsett ändamål skulle den avgörande tidpunkten vara när föreskriften om förfogande meddelades. För en förnödenhet som kräver kompletterande bearbetning eller beredning skulle den avgörande tidpunkten vara när denna hade fullbordats. Vad gäller förnödenhet som frambringas eller tillverkas eller införs till riket eller till visst område inom landet skulle den avgörande tidpunkten istället vara när frambringandet, tillverkningen eller införandet sker. Beträffande beslut om förfogande som inbegriper ett åläggande om produktion, t.ex. ianspråktagande av en förnödenhet som utvinns från en fastighet eller en gruva skulle det vara avgörande när frambringandet sker (prop. 1977/78:72 s 32 och 57). Dessa regler var emellertid inte fullständiga. I vissa fall lämnades det öppet åt det beslutande organet att med hänsyn till sakens natur och övriga omständigheter bestämma vilken tidpunkt som skulle vara avgörande i det särskilda fallet. Det ansågs önskvärt att åstadkomma en avsevärd förenkling av de då gällande, omständliga reglerna.

35 § i den nya förfogandelagen innehåller som nämnts regler motsvarande dem i 29 § ransoneringslagen. Enligt den förstnämnda paragrafen skall ersättningen bestämmas med hänsyn till omständigheterna och gällande taxepris då egendomen avlämnas eller på annat sätt kommer i statens besittning eller då åtgärden eller tjänsten utförs. Ersättningen får jämkas efter vad som är skäligt om ändrade förhållanden påkallar det. I prop. 1977/78:72 s 103 anges vissa exempel på när jämkning kan bli aktuell. Så kan ske när egendom har tagits i anspråk med nyttjanderätt och ersättningen har bestämts för hela tiden eller med visst belopp för tidsenhet. Om det skulle inträffa en kraftig prisförändring kan det vara oskäligt att inte anpassa hyressättningen till den nya situationen. En annan situation när jämkning kan ske är egendomen är avsedd att tillhandahållas endast vid särskilda tillfällen och ersättningen har bestämts en gång för alla. Om prisnivån är en helt annan vid tillhandahållandet än den då ersättningen bestämdes kan jämkning komma i fråga. Inte varje förändring skall dock kunna medföra jämkning utan förändringen skall vara så väsentlig att det skulle te sig oskäligt att inte beakta den.

Bestämmelsen om tidpunkten för bestämmandet av ersättningen fanns inte med i det utredningsförslag som föregick förfogandelagen men infördes efter kritik av remissinstanserna. I samband därmed anförde departementschefen (prop 1977/78:72 s 83): "Storleken av ersättning som avstås påverkas i inte ringa grad av när värderingen av egendomen sker. Särskilt under orostider kan priserna växla från en dag till annan. Tidpunkten för bestämmande av ersättningen måste därför anses utgöra en av de grunder som påverkar prissättningen. De grundläggande principerna om tidpunkten för ersättningens bestämmande bör därför tas i i lagen."

I 17 § andra stycket förfogandelagen anges att ersättningen skall utges av den för vars räkning beslutet om förfogande eller dispositionsförbud har meddelats. Om denne är någon annan än staten och han inte fullgör sin ersättningsskyldighet, skall staten på begäran utge ersättningen. Om så har skett kan staten kräva ersättningen åter av den ersättningsskyldige.

I 36 § förfogandelagen regleras situationen då ett beslut om förfogande har meddelats. Staten står då faran för att egendomen av våda förstörs, försämras eller minskas om inte den mot vilket förfogandet har riktats genom vållande har hindrat staten från att ta egendomen i besittning. Enligt 41 § skall ersättningen utbetalas så snart ersättningsbeslutet har vunnit laga kraft om inte annat följer av 42-44 §§. Dessa bestämmelser tar sikte på situationer då någon har panträtt m.m. i egendom som tas i anspråk och vidare på nedsättning, fördelning och utbetalning av ersättning.

4.3 Oljekrisnämndens verksamhet enligt ransoneringslagen

Hittills har behandlats situationen när oljekrislagen tillämpas. Som ett underlag för oljekrisnämndens arbete finns alltså reglerna i oljekrislagen, inbegripet de bestämmelser i förfogandelagen och ransoneringslagen som genom hänvisning i oljekrislagen ges motsvarande tillämpning. Ransoneringslagen kan dock sättas i tillämpning utan samband med en oljekris. Därvid kan råolja och oljeprodukter komma att underkastas reglering med stöd av lagen. I 23 § ransoneringslagen föreskrivs i detta sammanhang att ersättning enligt 18-21 §§ samma lag bestäms av oljekrisnämnden såvitt avser inlösen eller förfogande eller dispositionsförbud beträffannde råolja och oljeprodukter som omfattas av oljekrislagen. I fråga om bevakning av statens rätt inför oljekrisnämnden gäller enligt 23 § ransoneringslagen vad som föreskrivits i oljekrislagen.

4.4 Övning med Oljekrisnämnden och erfarenheterna från denna

Under hösten 1985 genomfördes under ledning av Överstyrelsen för ekonomiskt försvar, ÖEF, (numera Överstyrelsen för civil beredskap, som enligt tidigare gällande indelning fullgjorde uppgiften som NESO i Sverige) en övning av det läge som uppstår om Sverige enligt IEP-avtalet skall fullgöra tilldelningsskyldighet till utlandet. I den övningen var också Oljekrisnämnden berörd. Vid övningen kom en rad frågeställningar avseende nämndens arbetsformer och ersättningsreglernas materiella innebörd att diskuteras.

Inför övningen med Oljekrisnämnden lades fram ett tänkt händelseförlopp som skulle bilda bakgrund för ett nämndsammanträde. Vid detta behandlades ett fingerat ersättningskrav från ett företag som enligt ett myndighetsbeslut med stöd av oljekrislagen hade fått avstå en viss mängd olja. Också andra spelförutsättningar eller spelexempel fanns tillgängliga.

Enligt det fingerade händelseförloppet hade regeringen uppdragit åt Överstyrelsen för ekonomiskt försvar, ÖEF, att besluta om avstående av en oljelast. Den ianspråktagna oljan bestod av en skeppslast som hade köpts av ett svenskt oljeföretag. Efter det att fartyget med oljan hade kommit till svensk hamn verkställdes beslutet om avstående. Fartyget lämnade därefter Sverige för att gå till ett annat land i Europa som är medlem i IEA. ÖEF sålde därefter oljan till då gällande marknadspris. Oljeföretagets ersättningskrav inlämnades till Oljekrisnämnden drygt en vecka efter ianspråktagandet av oljan och Oljekrisnämnden tog upp ärendet till behandling efter ytterligare ca två veckor.

Vid de diskussioner som fördes vid övningen framfördes förutom synpunkter på själva övningen även huvudsakligen följande synpunkter.

Ersättningsreglerna

De ersättningsregler som skall tillämpas enligt oljekrislagen (d.v.s. reglerna i förfogandelagen och ransoneringslagen) är ytterst hämtade från grunder som har lagts fast för sådana helt extraordinära förhållanden som innebär en nationell kris. Hit hör att riket befinner sig i krigsfara eller att det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller krigsfara som riket har befunnit sig i och det till följd av dessa förhållanden råder knapphet eller betydande fara för knapphet på egendom som är av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen. Det ifrågasattes om bestämmelser som sålunda är tänkta att tillämpas vid en nationell försvarskris utan vidare eller ens till väsentlig

del kan överföras till en sådan situation med fördelning av olja där Oljekrisnämnden skall verka. Vad som kan vara rimlig ersättning i en nationell försvarskris där alla drabbas i hög grad och Sveriges existens som fri stat hotas behöver inte vara skäligt i det nu aktuella sammanhanget.

Vidare uppmärksammades särskilt vilken betydelse för bestämmandet av ersättning som en högstprisreglering enligt prisregleringslagen skall tillmätas. Om ett högstpris bildar tak för ersättningen kan en återanskaffning som sker efter en eventuell höjning av högstpriset bli väsentligt dyrare än vad ersättningen täcker. Om oljan måste köpas på den internationella marknaden kan återanskaffningen i en situation med accelererande prishöjningar innebära en stor ekonomisk förlust eller rentav omöjliggöras. Om ersättningsreglerna inte ger möjligheter att besluta om en adekvat kompensation som ekonomiskt möjliggör återanskaffning kan man förmodligen inte hindra att ersättningsbeslutet får kraftiga konsekvenser för enskilda företag och på branschstrukturen.

Fastställd ersättning kan jämkas efter vad som är skäligt om ändrade förhållanden påkallar det. Det ansågs dock oklart om detta kan åberopas till stöd både för jämkning i form av höjning och för att medge högre ersättning än som svarar mot det högstpris som gäller den för värderingen relevanta dagen.

Nämndens organisation

Oljekrisnämndens sammanträden skall företrädesvis hållas i Stockholm. Krigsplacering av nämndens ledamöter och sekreterare borde därför övervägas.

Handläggningen

Nämndens verksamhet synes kunna liknas vid en domstols. En viss osäkerhet finns om prövningen helt skall vara av dispositiv karaktär så att nämnden blir bunden av den ram som bildas av bl a parternas yrkanden, åberopanden och medgivanden eller om det finns något utrymme för officialprövning. Vidare har frågan om ersättning för rättegångskostnader inte tagits upp i de gällande reglerna eller i deras förarbeten.

4.5 Reglerna om förfarandet i Oljekrisnämnden

Oljekrisnämnden består av en ordförande och fyra andra ledamöter. Ordföranden och ytterligare en ledamot skall vara lagkunniga och erfarna i domarvärv. För varje ledamot skall utses en eller flera ersätt-

are (8 §). Oljekrisnämndens beslut enligt oljekrislagen får inte överklagas. Ledamöterna utses av regeringen (9§) och skall vara svenska medborgare. Den som är omyndig eller i konkurstillstånd får inte utöva befattning som ledamot. Innan en ledamot börjar tjänstgöra i nämnden skall han ha avlagt domared (10 §). Bestämmelserna i 4 kap rättegångsbalken om jäv mot domare skall tillämpas på ledamöterna i nämnden (11 §).

Enligt 12 § oljekrislagen är nämnden beslutför när ordföranden och minst tre andra ledamöter är närvarande. Där anges också att i fråga om omröstningen i nämnden skall rättegångsbalkens bestämmelser om omröstning i tvistemål gälla i tillämpliga delar. Om det uppkommer fråga om skyldighet för staten att utge ersättning bevakas statens rätt inför nämnden av ett ombud som regeringen utser (13 §).

I förordningen med instruktion för oljekrisnämnden (1988:519) ges ytterligare regler om oljekrisnämndens verksamhet. I 2 § föreskrivs att nämnden inom sitt verksamhetsområde skall skaffa sig kännedom om förhållanden av betydelse och med uppmärksamhet följa utvecklingen. Nämnden skall hos regeringen föreslå de författningsändringar eller andra åtgärder som behövs eller i övrigt är lämpliga. Inom ramen för sin verksamhet skall nämnden på begäran ge andra myndigheter upplysningar och hjälp och nämnden har motsvarande rätt att få upplysningar och hjälp av andra myndigheter (3 §). Ärendena enligt oljekrislagen eller ransoneringslagen avgörs efter muntlig förhandling eller föredragning. Ärendena föredras av nämndens sekreterare eller en särskilt förordnad föredragande. Ordföranden får själv överta beredningen och föredragningen av ett ärende (9 § förordningen (1988:519) med instruktion för oljekrisnämnden). Av 10 § följer att protokoll skall föras vid nämndens sammanträden. Protokoll över muntlig förhandling skall innehålla uppgift om nämndens sammansättning, parterna samt en kort redogörelse för förhandlingens gång och för den utredning som har förebringats vid förhandlingen. I protokollet skall också enligt 10 § antecknas vad som förekommer vid förhandlingen ifråga om yrkanden, medgivanden, bestridanden, invändningar, vitsordanden och utsagor av sakkunniga. Där anges också att bestämmelserna om protokoll vid muntlig förhandling i tillämpliga delar gäller ifråga om syn på stället.

4.6 Förfarandet i instanser med liknande uppgifter.

Förfogandelagen

Förfogandelagen kan sättas i tillämpning när riket befinner sig i krig eller krigsfara eller när det råder sådana utomordentliga förhållanden

som är föranledda av krig eller krigsfara som landet har befunnit sig i. Genom lagen bemyndigas regeringen att när den har satts i tillämpning besluta om åtgärder som annars skulle kräva riksdagsbeslut. grunden för detta är att det skulle vara förenat med allvarliga olägenheter att avvakta riksdagens beslut i varje särskilt fall. Genom förfogande kan staten bl.a. ta i anspråk fastighet med nyttjanderätt och annan egendom med äganderätt eller nyttjanderätt (5 §).

Handläggningen av ersättningsärenden

Enligt 18 § handläggs ärenden om ersättning enligt förfogandelagen av riksvärderingsnämnden och lokala värderingsnämnder. En särskild värderingsnämnd för viss typ av egendom kan också inrättas för hela riket. För denna skall i så fall gälla samma regler som för riksvärderingsnämnden. Regeringen kan med stöd av denna paragraf förordna Oljekrisnämnden att som särskild värderingsnämnd enligt förfogandelagen handlägga ärenden avseende förfogande rörande råolja och oljeprodukter även enligt den lagen (se prop. 1977/78:72 s. 96 och prop. 1977/78:75 s. 84).

I varje län skall det finnas minst en lokal värderingsnämnd. Dessa utses av länsstyrelserna och sorterar där under försvarsenheten. Ledamöterna i nämnderna är utsedda redan i fredstid. I många fall har länsstyrelserna utsett flera värderingsnämnder för olika typer av egendom, t.ex. fartyg, fastigheter eller fordon.

Riksvärderingsnämndens uppgift enligt förfogande- resp. ransoneringslagen är att vara överinstans i förhållande till de lokala värderingsnämnderna, att ta upp vissa ärenden som första instans och att fastställa taxor.

Riksvärderingsnämnden har viss tillsyn över att organisationen med lokala värderingsnämnder är uppbyggd redan i fredstid.

Enligt 38 § bestäms ersättning som skall utgå enligt taxa av den myndighet som har beslutat om förfogande eller av annan myndighet som regeringen bestämmer.

Regler om värderingsnämndernas sammansättning och arbetsformer finns i 19-27 §§ förfogandelagen, förfogandeförordningen (1978:558), förordningen (1978:559) med instruktion för riksvärderingsnämnden och förordningen (1978:560) med instruktion för lokal värderingsnämnd.

Vad gäller handläggningen av ersättningsärenden förutsätts att den som begär ersättning för ianspråktagen egendom inger en ansökan om detta till länsstyrelsen i de fall då ersättningen inte skall utgå enligt taxa (21§ förfogandeförordningen). Ansökan översänds därefter till den värderingsnämnd som skall pröva den. Tillämpning av förfogandelagen förutsätter att behovet av egendom eller tjänster inte kan tillgodoses på annat sätt (4 § första stycket). Härav torde följa att det inte finns något hinder mot att staten och den som avstår egendomen träffar en frivillig överenskommelse om detta och om den ersättning som skall betalas. I detta fall blir det alltså inte aktuellt med något förfarande inför en värderingsnämnd.

Riksvärderingsnämnden, liksom de lokala värderingsnämnderna, har aldrig trätt i funktion eller dömt ut någon ersättning. De förfrågningar som har gjorts hos nämnderna inom ramen för utredningens uppdrag har gett vid handen att några erfarenheter av de frågor som nämnderna har att syssla med i händelse av krig eller krigsfara inte finns att tillgå.

4.7 Förvaltningslagen

Förvaltningslagen är tillämplig på Oljekrisnämndens handläggning av ersättningsärenden, dock endast i den mån inte några andra särskilda regler gäller för nämndens verksamhet, se 3 § förvaltningslagen.

Regler om myndigheters utredningsskyldighet

Enligt 4 § förvaltningslagen gäller bl.a. att varje myndighet skall lämna upplysningar, vägledning, råd och annan sådan hjälp till enskilda i frågor som rör myndighetens verksamhetsområde. Paragrafen anses delvis ge uttryck för den s.k. official- eller undersökningsprincipen som gäller inom förvaltningsrätten. Innebörden av denna är att myndigheterna skall se till att ett ärende blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Principen framgår uttryckligen av 8 § förvaltningsprocesslagen. Den gäller med olika styrka i olika kategorier av ärenden. Det beror alltså på ärendets beskaffenhet hur långt undersökningsplikten sträcker sig. Det anses t.ex. att myndighetens utredningsansvar vilar tyngre i ärenden som där myndigheten vidtar åtgärder i det allmännas intresse än i ärenden där en enskild begär att få en förmån av samhället (se SOU 1981:46 s. 99 ff). I ärenden där parter står mot varandra inför myndigheten vilar utredningsansvaret normalt tyngre på parterna även om inte detta innebär att myndigheten kan vara helt passiv i utredningshänseende. Myndigheten har alltid det yttersta ansvaret för att utredningen blir tillräcklig.

Även 7 § förvaltningslagen reglerar frågan om utredningen i ett ärende. Enligt paragrafen skall myndigheten handlägga ärendena så enkelt, snabbt och billigt som möjligt utan att säkerheten eftersätts. Vidare skall myndigheten beakta möjligheten att själv inhämta upplysningar och yttranden från andra myndigheter.

Regler om ersättning för rättegångskostnader

Enligt 14 § oljekrislagen får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela de föreskrifter om uppgiftsskyldighet som behövs för att Sverige skall kunna uppfylla sina åtaganden beträffande det informationssystem rörande den internationella oljemarknaden som anges i IEP-avtalet. Enligt 15 § får den myndighet som regeringen bestämmer förelägga uppgiftsskyldig att förete vissa handlingar m.m. och kalla denne att inställa sig inför en myndighet. Den som enligt denna bestämmelse har inställt sig inför en myndighet har rätt till ersättning för inställelsen enligt grunder som regeringen fastställer (17 §). Enligt 2 § oljekrisförordningen (1975:198) utgår sådan ersättning enligt samma grunder som gäller för ersättning av allmänna medel till vittnen som inställer sig inför domstol.

Några andra regler om ersättning för kostnader som har uppstått till följd av förfarandet innehåller inte oljekrislagen. Inte heller förvaltningslagen innehåller några sådana regler. Någon generell regel om kostnadsersättning i förvaltningsärenden finns alltså inte. De kostnader som kan uppstå för den enskilde i mellanhavandet med förvaltningsmyndigheter utgörs framförallt av kostnader för biträde, för utredning och för partens inställelse inför myndigheten. Utgångspunkten är att den enskilde i första hand själv skall stå för dessa kostnader (prop. 1972:132 s. 195ff). Ersättning utgår endast i vissa speciella typer av ärenden där detta särskilt har angetts. En sådan bestämmelse finns t.ex. i 24 § förfogandeförordningen. Enligt denna har en enskild sakägare eller sakkunnig som inställer sig inför en värderingsnämnd rätt till ersättning av allmänna medel enligt samma grunder som gäller för ersättning till vittnen. Någon rätt att erhålla ersättning för andra kostnader, t.ex. för ombudsarvode, finns dock inte.

Det saknas alltså lagligt stöd för att tillerkänna t.ex. ett oljebolag som för talan inför Oljekrisnämnden om ersättning för olja som tagits i anspråk enligt IEP-avtalet ersättning också för bolagets kostnader till följd av förfarandet i nämnden. Enligt Oljekrisnämndens instruktion skall bl.a. ärenden enligt oljekrislagen avgöras efter muntlig förhandling eller efter föredragning. I vart fall när nämnden avgör ärenden efter muntlig förhandling torde kostnader kunna uppstå för parten.

5 Överväganden och förslag

Oljekrisnämnden (OKN), som inrättades år 1975, har hittills inte behövt fatta något beslut av det slag den är avsedd för, nämligen beslut om fastställande av ersättning för olja, som tagits i anspråk för internationell omfördelning enligt IEP-avtalet. Som framgått av den tidigare redogörelsen skall omfördelning av olja i första hand ske genom frivilliga åtgärder och utgångspunkten för verksamheten inom ramen för IEP-avtalet är att stora ansträngningar skall göras för att nå resultat genom sådana. Detta är naturligt inte minst som det är vanligt förekommande att olja som fraktas över världshaven byter ägare flera gånger under transporten och att omdestinationer av oljelaster sker. Redan vetskapen om att tvångsåtgärder - såsom beslag - kan bli aktuella driver med all sannolikhet på parterna att söka nå frivilliga uppgörelser. Under den tid som gått sedan IEP-avtalets tillkomst har också ordningen inom IEA för åstadkommande av sådana uppgörelser utvecklats och finslipats, bl.a. genom inrättande av ett särskilt skiljedomsinstitut. Enligt intentionerna bakom det system som byggts upp bör tvångsingripanden inte bli aktuella annat än i undantagsfall. De kan inte väntas bli många.

Vid en diskussion om den ordning som bör tillämpas med avseende på tvångsmässig omfördelning bör man ha i minnet dels att de oljehandlare som berörs nästan undantagslöst är storföretag eller grenar av världskoncerner med betydande tillgångar, dels att de länder till vilka tvångsmässig omfördelning för svenskt vidkommande kan bli aktuellt också är storförbrukare av olja med vittförgrenad köparstruktur och stark intern konkurrens.

Det organ som i Sverige fungerar som s.k. NESO, dvs. medverkar i den kontinuerliga verksamheten inom IEA och för svenskt vidkommande har ansvar både för utvecklingen av den frivilliga ordningen och den tvångsmässiga, är Närings- och teknikutvecklingsverket, NUTEK, som får en allt rikare erfarenhet av de problem som kan uppstå vid en oljekris och de system för lösning som IEA och IEP-avtalet representerar. OKN blir i växande grad beroende av den sakkunskap som NUTEK bygger upp. För sin verksamhet är OKN också helt beroende av de initiativ som NUTEK tar, eftersom en ersättningsfråga inte kan uppkomma utan att NUTEK har verkställt ett beslag och sålunda överfört äganderätten till en oljelast till svenska staten. Det är sedan också NUTEK som skall fungera som ombud för staten vid oljans försäljning.

De nu för OKN gällande ersättningsreglerna innebär sammanfattningsvis att ersättningen till den svenske importören skall motsvara kostnaden för att återanskaffa egendomen vid den tid då beslaget sker. Detta är såttillvida en naturlig regel, som det är vid denna tidpunkt som äganderätten till oljelasten övergår till staten. Återanskaffningsvärdet vid denna tid torde motsvara marknadspriset för olja i den del av världen som berörs, om ett sådant kan fastställas. Ersättningen kan dock bestämmas till annat belopp om det med hänsyn till den allmänna prisutvecklingen skulle framstå som oskäligt att tillämpa återanskaffningsvärdet eller om varan inte skulle kunna återanskaffas. En fastställd ersättning kan också jämkas om ändrade förhållanden skulle föranleda att den fastställda ersättningen framstår som obillig. För att ersättning för olja som tas i anspråk enligt nuvarande regler skall utgå krävs att yrkande därom framställs till OKN. Sedan OKN har föranstaltat om erforderlig utredning utsätts en förhandling efter vilken ersättningen fastställs. Vid avgörande av ersättningsfrågan blir nämnden naturligen beroende av den utredning om marknadsvärdet som parterna förebringar och som nämnden kan införskaffa genom olika sakkunnigutlåtanden. Särskilt blir det som sagt aktuellt för nämnden att lita till NUTEK:s sakkunskap.

Det är inte osannolikt att en oljekris har pågått länge och fördjupats kraftigt om tvångsåtgärder verkligen behöver tillgripas. Är så fallet kan prisökningstakten vara så snabb att det blir hart när omöjligt att fastställa ett marknadspris. Det kan till och med tänkas att bristen på olja är så allvarlig att något marknadspris över huvud taget inte existerar.

Den situation som alltså föreligger om NUTEK har verkställt ett beslag på en viss oljelast, som därigenom kommit i svenska statens ägo, är att köparen som gått förlustig oljan, skall få ersättning från staten motsvarande återanskaffningsvärdet vid beslagstidpunkten. Det är då viktigt både att ersättningen fastställs snabbt och i princip även att den utbetalas snabbt så att köparen kan återanskaffa olja till samma pris. En tidsutdräkt med beslutet kan innebära att kostnaden för en återanskaffning blir högre än ersättningen. Enligt vad utredningen har inhämtat är oljebolagen så känsliga för marknadsstörningar att - vid minsta misstanke om att olja kan komma att tas i anspråk - oljelaster kan komma att omdestineras till andra länder för att de inte skall bli tillgängliga för svenska myndigheter. Denna oro från oljebolagens sida grundas på dels en allmän ovilja mot ingrepp i dess verksamhet, dels befarade ekonomiska förluster om ersättningen inte motvarar marknadspriset, dels befarade goodwillförluster om bolaget tvingas bryta träffade avtal för att kunna avstå olja. Förutom att detta kan medföra att Sverige inte kan fullgöra en eventuell tilldelningsskyldighet enligt IEP-avtalet påverkar det möjligheterna för Sverige att importera olja i en krissituation.

För att hjälpligt undvika påtagligt negativa verkningar av det gällande systemet för tvångsingripanden krävs det sålunda att NUTEK förbereder beslaget på olja och OKN:s förfarande så att de synkroniseras i tiden. OKN bör således underrättas om att ett beslut om omfördelning av olja är förestående, så att nämnden kan sammankallas och förbereda handläggningen av ett ersättningsanspråk. Efter beslaget är det som nämnts även NUTEK:s sak att sälja oljan utomlands.

Man kan fråga sig om OKN när den ändå i så många avseenden är beroende av NUTEK:s initiativ, beredning och experthjälp har någon större självständig roll. Det kan snarast betraktas som onödigt betungande för den ersättningsberättigade att behöva vända sig till en särskild instans för att få ersättning. Ett alternativ kunde vara att NUTEK i denna process där den i egenskap av NESO ändå spelar den viktigaste rollen också bestämmer det pris som skall betalas för ianspråktagen olja. Detta alternativ har den fördelen att besluten om ianspråktagande och ersättning kan fattas samtidigt varefter ersättningen kan utbetalas. Den som är missnöjd med NUTEK:s beslut skulle sedan kunna överklaga detta på samma sätt som förvaltningsbeslut i allmänhet. Med en sådan lösning skulle OKN:s uppgifter enligt Oljekrislagen bortfalla och övertas av NUTEK.

Vad som skulle kunna tala mot en sådan lösning torde vara det förhållandet att man förlorar den självständighet och opartiskhet som OKN har vid sidan av NUTEK vid bestämmande av den ersättning som staten har att utge. Det är dock frågan om denna nackdel inte uppvägs av de praktiska fördelarna av ett samlat grepp över alla de åtgärder som blir aktuella vid ett ianspråktagande av olja från statens sida.

Gemensamt för båda de diskuterade alternativen är att de förutsätter ett tvångsingripande som överför äganderätten till olja - åtminstone för en kort tid -till svenska staten. Den verkligt intressanta frågan är emellertid om det inte finns någon möjlighet att företa ett tvångsmässigt ingripande utan de olägenheter som oundvikligen följer av ett sådant ianspråktagande. Detta innebär ju som framgått en omgång, som medför risk för fördröjning och för förluster.

Det har under utredningsarbetet framkommit att man i vissa länder som är medlemmar av IEA över huvud taget inte räknar med att behöva ta olja i anspråk för statens räkning vid ett tvångsingripande. Systemen för tvångsmässig omfördelning i exempelvis Tyskland och Förenta staterna bygger sålunda på tanken att vederbörande lands NESO direkt beordrar importören att till fullgörande av landets tilldelningsskyldighet sälja oljan till en utländsk intressent som har tilldelningsrätt. I beslutet

om skyldighet att överlåta oljan kan, där det bedöms nödvändigt av NESO, vissa villkor för försäljningen anges. Parterna har som vid frivilliga affärer själva ansvar för att en rimlig uppgörelse träffas. Risken för förluster minimeras eftersom importören förutsätts kunna sälja oljan till det pris som gäller när transaktionen genomförs och då kunna skaffa den ersättningsvara som fordras. Samtidigt kan det inte bestridas att köparen kan hamna i en situation där han står utan möjlighet att köpa ersättningsolja under längre tid än i det nu rådande systemet, förutsatt att detta fungerar snabbt och effektivt. Som nämnts kan man dock ifrågasätta ändamålsenligheten och den praktiska tillförlitligheten hos en ordning där staten tar över äganderätten om än för en kort tid.

En fördel med det nu diskuterade alternativet vore att det tvingar parterna på marknaden att agera i deras eget intresse och skulle förmå den svenske importören att affärsmässigt väga alla föreliggande faktorer mot varandra - framför allt snabbhet mot pris. Skulle likväl en försäljning inte komma till stånd skulle NESO kunna tvingas precisera villkoren ytterligare - i sista hand bestämma ett pris. I det säkert mycket undantagsmässiga fall att NUTEK ser sig nödsakad att bestämma ett pris för att tvinga fram en försäljning vid omfördelning kommer det att ligga i oljeimportörens intresse att så snabbt som möjligt träffa överenskommelse med köpare på den givna grundvalen, som får antas spegla marknadsläget den dag priset bestämdes. En fördröjning kan förorsaka förlust, men denna beror då inte på dröjsmål hos staten - så som kan vara fallet om ett beslut av OKN skulle dröja påtagligt i förhållande till ett beslag -utan på importören själv, som genom sitt eget agerande drivit fram ett för honom kanske oförmånligt läge. Skulle en skada uppstå för importören som beror av något fel eller någon försummelse från NUTEK:s sida i fråga om prisets bestämmande, bör enligt allmänna regler ersättning kunna utkrävas därför genom väckande av talan vid allmän domstol. Vid förfrågan hos den myndighet som handhar ett eventuellt tvångsingripande i Tyskland har framkommit att man där inte utesluter möjligheten av ersättningskrav och tvist inför domstol, men att man bedömer sannolikheten av sådana situationer som mycket liten. I Förenta staterna finns ingen sådan möjlighet. Där förutsätts att parterna själva kommer överens om ett pris och någon risk för förlust anses över huvud taget inte föreligga.

Det kan förutsättas att det pris som erhålls vid en tvångsförsäljning som den beskrivna även innefattar ersättning för normala hanteringskostnader som t.ex. transport och lagring och att några ytterligare kostnader för den svenske säljaren inte kommer att uppstå. Några ersättningsanspråk mot staten till följd av transaktionen torde normalt inte komma att uppstå. Den omständigheten att beslutet om tvångs-

försäljning kan innebära att den svenska parten eventuellt inte kan fullfölja ett avtal om försäljning av oljan till en annan part torde inte behöva föranleda att parten drabbas av skadeståndsansvar i förhållande till sin motpart i den transaktionen med åtföljande krav på ersättning av staten. I de avtal som ingås av oljebolagen ingår normalt klausuler om att säljaren är befriad från skadeståndsansvar om han inte kan fullfölja sin del av avtalet till följd av myndighetsbeslut.

Det senast här diskuterade alternativet innebär ett relativt enkelt system för att uppfylla Sveriges förpliktelser ifråga om internationell omfördelning av olja enligt IEP-avtalet med minsta möjliga myndighetsinblandning. Av dessa och de ovan redovisade skälen förefaller detta alternativ vara att föredra framför de övriga.

Även detta alternativ innebär att OKN:s uppgifter enligt oljekrislagen upphör. Därutöver har nämnden vissa uppgifter enligt ransoneringslagen och kan enligt förfogandelagen förordnas som särskild värderingsnämnd för en viss typ av egendom. Dessa uppgifter, som får anses vara av väsentligt mindre betydelse än nämndens uppgifter enligt oljekrislagen, kan lämpligen övertas av lokal värderingsnämnd och Riksvärderingsnämnden. OKN fyller med dessa ändringar inte någon funktion utan bör avskaffas.

6 Specialmotivering till lagförslagen

Förslaget till ändring i oljekrislagen

3 § Skall Sverige fullgöra tilldelningsskyldighet enligt artiklarna 13-15 och 17 i det avtal som anges i 1 §, får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer besluta att ägare eller innehavare av råolja eller oljeprodukter skall överlåta förnödenheten till annan. I beslutet får föreskrifter lämnas om pris och andra villkor för överlåtelsen. Beslutet får förenas med vite.

För att uppfylla Sveriges skyldigheter enligt IEP-avtalet att tilldela olja till utlandet i en krissituation kan, om frivilliga åtgärder visar sig verkningslösa, i sista hand föreskrivas att innehavare av olja eller oljeprodukter skall sälja dessa till en utländsk mottagare med tilldelningsrätt. I första hand förutsätts att parterna när ett sådant beslut har meddelats träffar en frivillig uppgörelse om pris och andra villkor för leveransen. Om det bedöms erforderligt eller om en frivillig uppgörelse inte kommer till stånd på annat sätt kan föreskrifter lämnas. Sådana föreskrifter kan förutom pris avse leveransvillkor, fraktsätt, plats eller tid för leveransen, senaste tid inom vilken avtalet skall ha träffats eller fullgjorts m.m. För att kunna framtvinga att ett beslut om försäljning eller de föreskrifter som har lämnats efterföljs kan besluten förenas med vitesföreläggande. Beslutet om försäljning fattas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. I normalfallet torde bemyndigande i detta avseende lämnas av regeringen till det svenska NESO, d.v.s. NUTEK. NESO:s beslut kan, både vad det gäller ett föreläggande om att sälja olja och föreskrifter om pris och andra leveransvillkor, överklagas hos regeringen enligt 23 § oljekrislagen.

Till följd av avskaffandet av möjligheten att ta ianspråk olja för omfördelning till utlandet bortfaller behovet av sådana beslut som avses i paragrafens andra mening i dess nuvarande lydelse. Denna bör därför upphävas.

5 § Ägare eller innehavare av egendom som avses med beslut enligt 4 § är skyldig att upplägga, förvara och vårda egendomen.

I paragrafen har en redaktionell ändring gjorts till följd av avskaffandet av möjligheten att ianspråkta olja för omfördelning till utlandet.

4 § ger regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer möjlighet att förbjuda ägare eller innehavare av olja eller oljeprodukter att i avvaktan på beslut enligt 3 § överlåta, förbruka, skada eller för-

flytta egendomen. Denna möjlighet bör bibehållas även med de nya reglerna för att undanröja risken för förfaranden som gör att ett föreläggande om försäljning inte kan uppfyllas.

19 § Till böter eller fängelse i högst sex månader dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet, som ej är ringa,

1. underlåter att efterkomma beslut enligt *4* §, om ej gärningen är belagd med straff i brottsbalken,

2. underlåter att fullgöra skyldighet som åligger honom enligt 5 §,

3. underlåter att följa föreskrift som har meddelats enligt 14 §,

4. lämnar osann uppgift vid fullgörande av uppgiftsskyldighet, om åtgärden innebär fara i bevishänseende.

Företagare ansvarar för gärning som begås i hans rörelse, om han haft eller bort ha vetskap om gärningen.

I paragrafen, vari vissa förfaranden straffbeläggs, har i den första punkten hänvisningen till 3 § strukits. Ett beslut enligt 3 § enligt vilket en ägare eller innehavare av råolja eller oljeprodukter beordras att överlåta förnödenheten kan förenas med ett vitesföreläggande. Om beslutet inte följs kan vitet dömas ut. Något behov av att därutöver straffbelägga en underlåtenhet att följa ett sådant beslut kan inte anses föreligga.

Förslaget till ändring i ransoneringslagen

23 § Ersättning enligt 18 § bestäms av lokal värderingsnämnd och ersättning enligt 19-21 §§ bestäms av Riksvärderingsnämnden. Bestämmelser om dessa nämnder finns i förfogandelagen (1978:262).

I fråga om bevakning av statens rätt inför nämnderna gäller vad som föreskrivs i 28 § förfogandelagen.

Enligt förslaget upphör Oljekrisnämnden som myndighet. Till följd härav upphör också nämndens uppgifter enligt ransoneringslagen. Dessa uppgifter övertas i stället av lokal värderingsnämnd respektive Riksvärderingsnämnden. Även möjligheten enligt 18 § förfogandelagen (1978:262) att förordna Oljekrisnämnden att som särskild värderingsnämnd för viss typ av egendom bortfaller givetvis.

24 § Beslut som har fattats av en lokal värderingsnämnd får överklagas hos Riksvärderingsnämnden.

Riksvärderingsnämndens beslut får inte överklagas.

I paragrafen görs en redaktionell ändring till följd av att Oljekrisnämnden avskaffas. Vidare har paragrafen moderniserats språkligt.

7 Ikraftträdande

De föreslagna ändringarna kan lämpligen träda i kraft den 1 januari 1994.

8 Kostnader

De föreslagna ändringarna innebär att svenska myndigheter istället för att ianspråkta olja och sälja den till utlandet beordrar en svensk köpare att träffa en överenskommelse med en utländsk intressent om överlåtelse av en oljelast. Det blir med ett sådant system inte aktuellt för Oljekrisnämnden att fatta beslut om ersättning. Till följd härav bör Oljekrisnämnden avskaffas. Dessa ändringar kan inte antas föranleda någon belastning på statsbudgeten utöver vad som kan följa av att NUTEK:s totala arbetsinsatser för tvångsmässiga ingripanden måhända växer något.

Bilaga

Kommittédirektiv

Dir. 1992:84

Översyn av regler som styr Oljekrisnämndens arbetsformer och bedömningar i ersättningsfrågor enligt oljekrislagen (1975:197)

Dir. 1992:84

Beslut vid regeringssammanträde 1992-07-08

Chefen för Näringsdepartementet, statsrådet P. Westerberg, anför.

Mitt förslag

En särskild utredare tillkallas med uppdrag att göra en översyn av de regler som styr Oljekrisnämndens arbetsformer, organisatoriska beredskap och bedömningar i ersättningsfrågor.

Bakgrund

Sverige är enligt beslut av riksdagen (prop. 1975:42, NU29, rskr. 180) sedan år 1975 anslutet till avtalet om ett internationellt energiprogram (International Energy Program, IEP). Enligt avtalet kan Sverige i en försörjningskris på oljeområdet bli skyldigt att ställa råolja eller oljeprodukter till något annat anslutet lands förfogande. Sverige deltar också i arbetet inom det internationella energiorganet (International Energy Agency, IEA) som har till uppgift att genomföra programmet.

Om Sverige skall fullgöra tilldelningsskyldighet enligt IEP-avtalet får regeringen enligt oljekrislagen (1975:197) besluta att ägare eller innehavare av olja eller oljeprodukter skall avstå förnödenheten till staten eller till någon annan. Ersättning för egendom som tas i anspråk enligt oljekrislagen bestäms av en särskild myndighet, Oljekrisnämnden. Bestämmelser om nämndens verksamhet finns i 7 – 13 §§ oljekrislagen och i förordningen (1988:519) med instruktion för Oljekrisnämnden.

I samband med IEA:s test av fördelningssystemet (Allocation Systems Test) hösten 1985 genomfördes en övning med Oljekrisnämnden. Nämndens bedömning efter övningen som redovisades i en skrivelse till regeringen den 22 januari 1988 var att bestämmelserna kring verksamheten delvis är oklara

när det gäller både frågan om de principer som skall tillämpas vid bestämmandet av ersättningens storlek och handläggningen av ersättningsanspråk som framställs till nämnden. Nämnden föreslår att det i lämpligt sammanhang görs en översyn av de regler som skall styra nämndens arbetsformer och bedömningar i ersättningsfrågorna. I en annan skrivelse till regeringen den 12 mars 1991 hemställer nämnden att initiativ tas till en ökad organisatorisk beredskap för nämnden, bl.a. när det gäller erforderliga medel för en sådan. Här aktualiseras frågan om personalbehov samt lokalfrågor m.m.

Statsmakterna har nyligen beslutat om mål och inriktning av försörjningsberedskapen inför kriser och krig. Regeringen har i 1992 års försvarspolitiska proposition som godtagits av riksdagen (prop.1991/92:102 kapitel 11, FöU12, rskr. 337) bl.a. angivit mål och inriktning av verksamheten på energiberedskapsområdet för de kommande fem åren till och med budgetåret 1996/97.

Mot bakgrund av vad som har anförts är det nu tid att se över de regler som styr nämndens arbetsformer och bedömningar i ersättningsfrågorna.

Riktlinjer för översynen

En särskild utredare bör tillkallas med uppgift att göra en översyn av de regler som styr nämndens arbetsformer och bedömningar i ersättningsfrågorna. Nämndens organisatoriska beredskap bör vidare studeras bl.a. när det gäller frågan om behov av personal och lokaler.

Utredaren bör ta del av de erfarenheter som har redovisats av Oljekrisnämnden.

Vid översynen bör samråd ske med Närings- och teknikutvecklingsverket och Överstyrelsen för civil beredskap.

Erfarenheter hos Riksvärderingsnämnden, som är en central värderingsnämnd för handläggning av ärenden om ersättning enligt förfogandelagen (1978:262), och de lokala värderingsnämnderna bör tas tillvara.

Utredaren skall beakta vad som sägs i dir. 1984:5 om utredningsförslagens inriktning, i dir. 1988:43 om att beakta EG-aspekter samt i dir. 1992:50 om regionalpolitiska konsekvenser i utredningsverksamheten.

Utredaren bör redovisa resultatet av sitt arbete senast den 31 december 1992.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för Näringsdepartedepartementet

at: tillkalla en särskild utredare – omfattad av kommittéförordningen

(1976:119) – med uppdrag att göra en översyn av de regler som styr Oljekrisnämndens arbetsformer, organisatoriska beredskap och bedömningar i ersättningsfrågor,

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar att kostnaderna skall belasta tolfte huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Näringsdepartementet)

KUNGL. BIBL.
1993-03-03
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1993

Kronologisk förteckning

1. Styrnings- och samarbetsformer i biståndet. UD
2. Kursplaner för grundskolan. U.
3. Ersättning för kvalitet och effektivitet.
   – Utformning av ett nytt resurstilldelningssystem för grundläggande högskoleutbildning. U.
4. Statligt stöd till rehabilitering av tortyrskadade flyktingar m. fl. S.
5. Bensodiazepiner – beroendeframkallande psykofarmaka. S.
6. Livsmedelshygien och småskalig livsmedelsproduktion. Jo.
7. Löneskillnader och lönediskriminering.
   Om kvinnor och män på arbetsmarknaden. Ku.
8. Löneskillnader och lönediskriminering. Om kvinnor och män på arbetsmarknaden. Bilagedel. Ku.
9. Postlag. K.
10. En ny datalag. Ju.
11. Socialförsäkringsregister. S.
12. Vårdhögskolor
    – kvalitet – utveckling – huvudmannaskap. U.
13. Ökad konkurrens på järnvägen. K.
14. EG och våra grundlagar. Ju.
15. Svenska regler för internationell omfördelning av olja vid en oljekris. N.

Statens offentliga utredningar 1993

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

En ny datalag. [10]
EG och våra grundlagar. [14]

Utrikesdepartementet

Styrnings- och samarbetsformer i biståndet. [1]

Socialdepartementet

Statligt stöd till rehabilitering av tortyrskadade flyktingar m. fl. [4]
Bensodiazepiner – beroendeframkallande psykofarmaka. [5]
Socialförsäkringsregister. [11]

Kommunikationsdepartementet

Postlag. [9]
Ökad konkurrens på järnvägen. [13]

Utbildningsdepartementet

Kursplaner för grundskolan. [2]
Ersättning för kvalitet och effektivitet.
– Utformning av ett nytt resurstilldelningssystem för grundläggande högskoleutbildning. [3]
Vårdhögskolor
– kvalitet – utveckling – huvudmannaskap. [12]

Jordbruksdepartementet

Livsmedelshygien och småskalig livsmedelsproduktion. [6]

Kulturdepartementet

Löneskillnader och lönediskriminering.
Om kvinnor och män på arbetsmarknaden. [7]
Löneskillnader och lönediskriminering. Om kvinnor och män på arbetsmarknaden. Bilagedel. [8]

Näringsdepartementet

Svenska regler för internationell omfördelning av olja vid en oljekris. [15]

ALLMÄNNA FÖRLAGET

BESTÄLLNINGAR: FRITZES KUNDTJÄNST, 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-20 50 21, TELEFON 08-690 90 90

ISBN 91-38-13293-1
ISSN 0375-250X